
Universitetet
i Stavanger

Hvordan har bindersen blitt brukt i historien?

UNIVERISTETET I STAVANGER: INSTITUTT FOR KULTUR OG SPRÅKVITENSKAP
LHIS370 BACHELOROPPGAVE I HISTORIE

KAREN JOANNA MELBY MYHRE

Veildeder: Marie-Theres Foiuth

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Teori og metode	2
Materialitet	2
Nasjon og identitet	3
Historiebruk	4
Metode	5
Kort om bindersens historie	5
Case 1: <i>Forbuden frukt</i>	6
Case 2: Bindersfrimerket	8
Case 3: Binderssteinen	11
Case 4: <i>Norsk Biografisk Leksikon</i>	13
Sammenfatning (av casene)	15
Konklusjon	17
Litteraturliste	20
Primærkilder	20
Sekundærkilder	20

Illustrasjonsliste

Illustrasjon 1, Bindersfrimerket	24
Illustrasjon 2, Binderstein - plakett	24
Illustrasjon 3, Bindersteinen – hele steinen	25
Illustrasjon 4, Binderssteinen – innrissinger	25
Illustrasjon 5, Binderssteinen – innrissinger binders	25

Innledning

Store norske leksikon definerer bindersen som en klype av metall eller plast til å feste sammen papirdokumenter eller lignede.¹ Bindersen har vært en essensiell del av kontoret for mange, men den har også fått en særegen plass i norsk kulturhistorie. Denne papirklemmen har fått status som et viktig symbol i norsk historie. Både fordi en binders i jakkeslaget betydde samhold mot okkupasjonsmakten, Tyskland, under andre verdenskrig og som symbol for norsk innovasjon.² Som vist ved at man i 1999 hedret norske oppfinnelser ved å gi ut frimerker med bindersen som symbol.³ I 2017 ble også *Ingridsløyfen* designet, et av de bærende elementene i sløyfen er en sølvbinders som symbol for samhold.⁴ Mange vil nok gi den norske oppfinneren Johan Vaaler æren for å ha funnet opp bindersen, senest i 2005 gjorde *Norsk Biografisk Leksikon* nettopp dette.⁵ Vaaler tok patent på en versjon av en binders i Tyskland, men det er det engelske selskapet *Gem Limited* som står bak formen vi bruker i dag.⁶

Til tross for dette, ga *Norsk Biografisk Leksikon*, et prosjekt finansiert i samarbeid med Fritt Ord og Kunnskapsdepartementet Vaaler æren. Hvordan kan det ha seg at norske fagmiljøer «forfalsker» historien på denne måten? Har man hatt et så sterkt ønske om sterke norske oppfinnelser, at man har latt seg blende? Har bindersens rolle i den sivile motstandskampen «fredet» bindersen og gjort det vanskeligere å rette opp misforståelsen rundt bindersens opphav? I denne oppgaven skal jeg belyse hvordan man har brukt historien om bindersen og til hvilke formål.

For å svare på problemstillingen har jeg valgt fire caser. Den første er boka *Forbuden frukt* av Finn Bø fra 1945.⁷ Denne anekdotesamlingen tar for seg historier om sivil motstandskamp. Neste case er monumentet *Binderssteinen*, reist av Aurskog Historielag i samarbeid med Aurskog-Høland kommune og Lierfoss og Omegn Vel. Monumentet ble reist 100 år etter Vaaler tok patent på sin versjon av bindersen, samme året ga posten ut

---

¹ Magne Brekke Rabben, «binders», i *Store norske leksikon*, 22. februar 2019, <http://snl.no/binders>.

² Forsvarsdepartementet, «75 år med frihet», Taleartikkel, Regjeringen.no (regjeringen.no, 8. mai 2020), <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/75-ar-med-frihet/id2701503/>.

³ «Norske oppfinnelser: Bindersen - irriterende smart», *Frimerkeposten*, 1999.

⁴ «Om Ingridsløyfen», *Ingridsløyfen*, åpnet 15. mai 2021, <https://www.ingridsloyfen.no/om-ingridsloyfen>.

⁵ Sverre Haveraaen, «VAALER, Johan», i *Norsk biografisk leksikon. 9: Sundt - Wikborg*, red. Jon Gunnar Arntzen, 2. utg. (Oslo: Kunnskapsforl, 2005). 411.

⁶ Peter Englund, *Stillhetens historie og andre essays* (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 122.

⁷ Finn Bø, *Forbuden frukt*, *Norbok* (Oslo: Aschehoug, 1945), https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013010906000.

frimerkesamlingen «Norske oppfinnelser» hvor *Gem Limited*-bindersen er avbildet. Den siste casen er *Norsk Biografisk Leksikon*, et prosjekt finansiert av Kunnskapsdepartementet og Fritt Ord som ga Vaaler æren for bindersen i 2005.⁸ Det gjøres et stort hopp mellom første case og de tre neste, dette er for å demonstrere bindersens plass under andre verdenskrig og i etterkrigstiden samtidig som man analyserer bindersens bruk i historie i moderne tid.

Det har blitt gjort flere forsøk på å rette opp i misforståelsen om den norske bindersen, blant annet var den et tema i NRK programmet *Norsk attraksjon*. På NRK sine sider oppsummerer de programmet sånn «Norsk attraksjon tar deg til attraksjonar du garantert ikkje finn i guideboka – ei reise i hyggeleg norsk galskap med Lina Eide som guide og reiseleiar.»⁹ Det er i episode fire at Eide møter forsker Lars Rode og de sammen oppklarer det de kaller en stor misforståelse.¹⁰ Peter Englund har også i sin bok *Stillhetens historie og andre essays* et essay med tittelen «Bindersens historie.»¹¹ Utgangspunktet for denne oppgaven derimot er ikke å rette opp misforståelsen, men heller forstå hvorfor man har fått en forståelse av at bindersen er norsk.

Teori og metode

Materialitet

Materialitet er ikke et entydig begrep og kan defineres eller brukes forskjellig innenfor forskjellige fagfelt. I boka *Matrealitet: en indføring i kultur, identitet og teknologi* bruker Mikkel Bille og Tim Flohr Sørensen eksemplet at selv en kilo fjær og en kilo stein veier like mye vil vi oppfatte dette forskjellig. Jeg har derfor sette det som mest hensiktsmessig å bruke begrepet som forstått innenfor antropologien. I antropologien har man fokus på hvordan kultur og samtid kan påvirke ens forståelse av matrealitet.¹² Bille og Flohr Sørensen skriver «Materialitet kan her forstås som den måte, hvorpå den matrielle verden bliver sanset i forhold til kulturelt spesifikke referencerammer.»¹³ Dette betyr at materialitet ikke bare en tings fysiske utstrekning, men må også ses i sammenheng med publikum, da ens tidsalder og kulturelle bakgrunn vil påvirke hvordan man tolker og forstår.

---

⁸ Haveraaen, «VAALER, Johan». 411.

⁹ 1. episode, åpnet 2. mai 2021, <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/1/episode/1.1.episode>, åpnet 2. mai 2021, <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/1/episode/1>. «Norsk attraksjon» Hentet 02.05.2021 fra <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/1/episode/1>

¹⁰ 4. episode, åpnet 2. mai 2021, <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/2/episode/4/avspiller>.

¹¹ Englund, *Stillhetens historie og andre essays*. 121-128.

¹² Mikkel Bille og Tim Flohr Sørensen, *Materialitet: - en indføring i design, identitet og kultur* (Frederiksberg, DENMARK: Samfundslitteratur, 2012),

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uisbib/detail.action?docID=4546556>. 15.

¹³ Bille og Sørensen. 15.

Nasjon og identitet

Etter at Norge fikk sin egen grunnlov i 1814 startet et stort prosjekt, der man skulle utvikle en nasjonal identitet. For hva betydde det egentlig å være norsk? For å forstå denne prosessen må det noen begrepsavklaringer til. For hva er egentlig en nasjon? I boka *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning* definerer Benedict Anderson nasjon på denne måten: «et forestilt politisk fellesskap – og det blir oppfattet som både begrenset og suverent.»¹⁴ Han skriver videre at det er forestilt fordi de aller fleste aldri vil møtes, men at man til tross for dette føler på en fellesskapsfølelse.¹⁵ I Norge fikk man et behov for å bygge opp nasjonen, man drev med nasjonsbygging. Nasjonsbygging er en prosess hvor man konstruerer en nasjonal identitet. I Europa på 1800-tallet var dette stort sett et eliteprosjekt. Dette gjaldt også i Norge, men har var skillet mellom eliten og resten mindre enn i Vest-Europa.¹⁶ I boken *Jakten på det norske* skriver redaktør Øystein Sørensen om flere kriterier som må ligge til grunn for å kalles en nasjon, så som språk, territorium, nasjonal identitet og at *andre* oppfatter deg som en nasjon. Han problematiserer de samme kriteriene han legger til grunn fordi det finnes flere eksempler på nasjoner som ikke oppfyller disse kriteriene. Han foreslår en mulig løsning der man legger enda et kriterium til grunn, *historisk utvikling*. For å betraktes som en nasjon må da ha vært gjennom en historisk prosess, for eksempel den Norge var på 1800-tallet.¹⁷ Ved å bruke Andersons definisjon samtidig som man tilføyer at en nasjon ikke er noe man er, men heller noe man blir. får man en god forståelse av begrepet nasjon. Det er flere måter å definere kultur på, *Det Norske Akademis Ordbok* sier at det er en «nedarvet praksis ; (godtatt) holdning eller skikk og bruk» videre kan du også definere kultur som «de resultatene et samfunn når ved åndelig og materielt arbeid på et visst trinn i sin utvikling (og som befolkningen oppfatter som felles eiendom).¹⁸ Disse definisjonene viser hvordan kultur kan være fysiske ting, som oppfinnelser tilhørende et land eller en gruppe, eller normer, regler eller oppførsel som oppleves naturlig uten noen dirkede begrunnelse.

---

¹⁴ Benedict Anderson, *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*, overs. Espen Andersen, *Norbok* (Oslo: Spartacus, 1996), https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2017070507194. 17-19.

¹⁵ Anderson. 19. 17-19.

¹⁶ Øystein Sørensen, red., *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, KULT-serien 13 (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998). 19.

¹⁷ Sørensen. 13.

¹⁸ «kultur - Det Norske Akademis ordbok», åpnet 4. mai 2021, <https://naob.no/ordbok/kultur>.

Historiebruk

For å forstå hvordan vi bruker historien, er det noen begreper som er viktig å forstå, tre av disse henger tett sammen samtidig som de beskriver ulike perspektiver ved historie. Det første av disse er historiebevissthet. Historiebevissthet kan forklares som hvordan vi forholder oss til tid, det er et samspill mellom vår forståelse av nåtiden, hvordan vi tolker fortiden og forutser fremtiden. Det vil se at hvis du er historiebevisst, kan du sette deg selv inn i en historisk kontekst.¹⁹ Det er flere måter å forstå begrepet historiekultur og det har vært diskusjoner om historiekultur kan forstås som et empirisk analytisk eller teoretisk begrep. For denne oppgaven er det viktigste at man merker seg at historiekultur sjeldent oppfattes som empirisk og står ikke utenfor andre deler av kulturen og samfunnet. En enkel, god definisjon kan være: «Historiekultur referer til de kilder, artefakter, ritualer og historiske framstillinger som preger samfunnet.»²⁰ Det siste begrepet er historiebruk, historiebruk refererer til hvordan historiekulturen blir brukt eventuelt misbrukt til å formidle historie.²¹ Et eksempel på historiebruk kan være hvordan monumentet Binderssteinen, som er en del av historiekulturen, formidler historie.

En metode man har brukt for å formidle historie til allmenheten er museet. Museet har fire hovedfunksjoner samle, bevare, forske og formidle.²² Det er ikke museets hovedoppgaver som vi kjenner dem i dag som er mest aktuelt for denne oppgaven, men heller det som kjennetegnet de første museene. De var preget av spesialisering, systematikk og nasjonsbygging/folkeopplysning.²³ Museet er dermed et kjent eksempel på hvordan man har brukt historieformidling i nasjonsbyggingen. Monumenter og minnesmerker er også en del av dette. Monumenter og minnesmerker er eksempler på det man kaller minnested. Et minnested er sted hvor mennesker samles for å minnes, disse stedene gir fast form til historien.²⁴ Forskjellen på monumenter og minnesmerker er at minnesmerkene ofte settes opp for å minnes tragiske hendelser fra fortiden, men monumenter ofte setes opp for å hedre fortidens helter.²⁵

En annen måte man har brukt historie til å formidle er ved jubileer og minnedager. Jubileer og minnedager har to spesielle funksjoner. Den ene er den *sosiale funksjonen*, et

---

¹⁹ Lise Kvande og Nils Naastad, *Hva skal vi med historie? historiedidaktikk i teori og praksis* (Oslo: Universitetsforl., 2013). 45-46.

²⁰ Kvande og Naastad. 45.

²¹ Kvande og Naastad. 55-56.

²² ling av Morten Aanestad Masteravh, «2. verdenskrig på museum», u.å., 150.

²³ Jan Bjarne Bøe, *Bildene av fortiden: Historiedidaktikk og historiebevissthet* (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2002). 199.

²⁴ Kvande og Naastad, *Hva skal vi med historie?* 207.

²⁵ Kvande og Naastad. 229.

jubileum gir mulighet til å «markere og bekrefte at man er en del av en sammenheng, et medlem av et utvidet felleskap, en part i et forestilt felleskap.»²⁶ Videre har jubileer og minnedager en *legitimerende funksjon*. Ved å markere den type dager bekrefter vi også eksistensen av deres normer og verdier. Sammen gir de to funksjonene en sosial praksis og en legitimitet til en væremåte, perspektiv eller historiekultur.²⁷

Metode

For å belyse problemstillingen på en hensiktsmessig måte har jeg valgt fire caser. For å analysere disse har jeg brukt to ulike metoder. De er begge kvalitative metoder, jeg har brukt tekstanalyse og beskrivende analyse av bildematerialer og objekter. Ved å analysere tekster fra rett etter krigen og fra 2000-tallet har jeg fått mulighet til å se på hvordan man har brukt bindersens og dens historie til å formidle. Dette gir også en beskrivende analyse anledning til. Ved å se på et monument og et frimerke kan jeg analysere hvordan disse har blitt brukt til å fremme bindersens historie.

Det er noen spørsmål som har ledet meg gjennom analysen. «Hvem?» Hvilke aktører er det? Hvem har publisert/laget/finansiert mediet? Hvem er publikum? Så har jeg sett på «på hvilken måte?». Her har jeg beskrevet mediet og hvordan det har brukt. Videre har jeg sett på til hvilket formål man har brukt casene. Hvor stor rekkevidde har de? Er mediene alltid knyttet til krigen, til det norske eller til det teknologiske?

Kort om bindersens historie

I 1899 søkte Johan Vaaler om patent på en papirklemme som minner mye om bindersens som brukes i dag. To år senere fikk han denne søknaden innvilget i Tyskland.²⁸ Det er Johan Vaaler som i stor grad har fått æren for å ha funnet opp bindersens.²⁹ Likevel mangler Vaalers binders den doble ovalen vi kjenner i dag. Den var det det britiske selskapet *Gem Limited* som sto for.³⁰ På 1920-tallet anerkjenner en norsk ingeniør Vaaler som bindersens oppfinner, han fant tegningen til Vaaler i et tysk patentarkiv og herfra starter tanken om bindersens som en særnorsk oppfinnelse.³¹ Denne ideen sprer seg og holder for mange vann fortsatt.

Under andre verdenskrig får bindersens en ny betydning, smykker laget av binders eller

---

²⁶ Bøe, *Bildene av fortiden: Historiedidaktikk og historiebevissthet*. 201

²⁷ Bøe. 201.

²⁸ Englund, *Stillhetens historie og andre essays*. 122.

²⁹ Haveraaen, «VAALER, Johan». 411.

³⁰ Englund, *Stillhetens historie og andre essays*. 122.

³¹ Rebecca Strand, «Trur du bindersens er norsk?», NRK, 2. oktober 2009, https://www.nrk.no/kultur/trur-du-bindersens-er-norsk_-1.6791319.

en binders i jakkeslaget betydde samhold. Andre symboler som ble brukt var den røde nisselua eller en kam i lomma. Da man i 2020 ikke fikk mulighet til å feire frigjørings- og veteranens dagen på grunn av Pandemien, valgte flere, blant annet forsvarsminister Frank Bakke-Jensen, å sette en binders i jakkeslaget for å markere 75 åssiden frigjøringsdagen.³² Ansatte på sykehuset i Kristiansund ikke fikk bruke t-skjorter for å protestere mot nedleggelsen av føde- og akuttavdelingen, da svarte de ansatte med å sette en binders i jakkeslaget. Reksjonene lot ikke vente på seg, de ble bedt om å ikke misbruke binders og aksjonen ble kalt «usmakelig».³³

Case 1: *Forbuden frukt*

Finn Valdemar Johan Bø (4. juli 1983 – 24. april 1962) var en norsk forfatter og journalist, han skrev skuespill, viser og revyer. Han var tilknyttet Chat Noir fra 1927 til 1940. Etter krigen ble han teaterkritiker i Aftenposten. Chat Noir åpnet i 1912, men etter at Victor Bernau, som var revyartist og visesanger, overtok på 1920-tallet, ble det en fast revyscene.³⁴ Bø var særlig kjent for sine revyer og har mye av æren for den høye kvaliteten på norsk revy under mellomkrigstiden.³⁵ Han skrev også flere viser, så mange som 600. Under andre verdenskrig skrev han, sammen med Arild Feldborg, den populære visen *Norge i rødt, hvit og blått*.³⁶ I 1945 utga Bø anekdotesamlingen *Forbuden frukt*.³⁷

Med anekdote menes en kort, ofte morsom fortelling, som på en pregnant måte karakteriserer en person, en tid eller en begivenhet.³⁸ *Forbuden frukt* er Bøs egen samling av hendelser der nordmenn viste stille motstand. I forordet skriver han «Det kan nok hende at det vil være av interesse for eftertiden å ha en nogenlunde samlet oversikt over hvad vi sa og gjorde for å holde motet og humøret oppe i de mørke årene.»³⁹ I boka presenterer Bø flere hendelser, under tittelen «Tegn og „underlige gjerninger”» skriver Bø om det han kaller binders-demonstranter og deres sammenstøt med hirden.⁴⁰

---

³² Andrea Rognstrand, «Derfor går forsvarsministeren med binders i jakkekragen», 3. mai 2020, <https://forsvaretsforum.no/2-verdenskrig-forsvarsministeren/derfor-gar-forsvarsministeren-med-binders-i-jakkekragen/122488>.

³³ Aina Rødal, «- Binders er usmakelig», NRK, 16. april 2010, <https://www.nrk.no/mr/--binders-er-usmakelig-1.7084486>.

³⁴ «Chat Noirs historie», åpnet 6. mai 2021, <https://chatnoir.no/om-oss/>.

³⁵ Svend Erik Løken Larsen, «Finn Bø», i *Norsk biografisk leksikon*, 25. februar 2020, http://nbl.snl.no/Finn_B%C3%B8.

³⁶ «Finn Bø», i *Store norske leksikon*, 11. september 2019, http://snl.no/Finn_B%C3%B8.

³⁷ Bø, *Forbuden frukt*.

³⁸ Av Helge Ridderstrøm, «Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier», u.å., 9.

³⁹ Bø, *Forbuden frukt*.

⁴⁰ Bø. 62.

Som nevnt tidligere skriver Finn Bø i forordet at anekdotesamlingen kan være nyttig for ettertiden, likevel legger Bø mest vekt på at publikum er mennesker som selv har opplevd krigen. Bø begynner forordet med å fortelle at han begynte å samle «på anekdoter, vitser, illegale viser, bilder, avisutklipp og små kuriositeter fra trengselsårene.»⁴¹ Etter oppfordringer fra andre begynner han i 1942 arbeidet med å skrive en samling som skulle publiseres og leses av andre.⁴² Bø skriver videre «Det kan være noe i det at vi bør bevare på prent disse små bevisene for at vi ikke lot oss kneble, men fant en egen form for tale- og trykkefrihet som trosset all sensur.»⁴³ Det kan se ut som Bøes formål var å forevige de små bevisene, som han selv kaller dem, på motstand. Bø var dermed bevisst på at han skrev for å formidle okkupasjonshistorie for fremtiden, han hadde altså en konkret agenda om å sikre at de små motstandshistoriene ikke forsvant i den store fortellingen om norsk motstand.

Det er to anekdoter hvor bindersens er i fokus. Anekdoten «Forsiktig» forteller om en mann som tar båten.⁴⁴ Den er kort, og handlingen har søkelys på menneskene rundt mannen. Mannen har en binders på jakkeslaget og snakker høylytt om ting og tang. Han får en papirlapp, hvor han får beskjed om å være forsiktig.⁴⁵ Den andre anekdoten med fokus på bindersens heter «Tegn og „underlige gjerninger”» og begynner som følgende «Den umiddelbare forakten vi følte overfor dem som hadde forrådt oss, gav sig utslag i en sterk og naturlig trang til å ta *tydelig* avstand inne i oss selv.»⁴⁶ Det var flere sånne tegn, Bø forteller om hvordan man først brukte emaljeflagg, men at dette etter hvert ble forbudt. Det var dette som fikk studentene til å samle seg om at bindersens skulle bety samhold mellom «jøssingene». En jøssing var en anti-nazist og ble under krigen brukt synonymt med en god nordmann.⁴⁷ Jøssing kom fra stedsnavnet Jøssingfjorden og begrepet ble visstnok først brukt av nazistvennlige i nedsettende betydning, men ble av de som håpet på alliert seier brukt som et hedersbegrep.⁴⁸ På den andre siden sto Hirden, Nasjonal Samlings politiske tropper, blant annet fungerte Hirden som Vidkun Quisling sine personlige livvakter.⁴⁹ Han forteller om flere sammenstøtt mellom «jøssingene» og hirden, blant annet et stort slagsmål utenfor Høires Hus

---

⁴¹ Bø.

⁴² Bø.

⁴³ Bø.

⁴⁴ Bø. 48.

⁴⁵ Bø. 48.

⁴⁶ Bø. 62.

⁴⁷ Bjørn Fjeld, «'.....Pst.... har du hørt om jøssingen som' : vitser i Norge 1940-1945 : funksjon og kontekst», 2012, <https://www.duo.uio.no/handle/10852/34481>. 5.

⁴⁸ «Del av utstilling», åpnet 20. april 2021, <https://digitaltmuseum.no/021025909118/del-av-utstilling>.

⁴⁹ «Hirden», i *Store norske leksikon*, 4. april 2018, <http://snl.no/Hirden>.

i Oslo.⁵⁰ I siste del av anekdoten advarer Bø om å undervurdere betydningen av denne type demonstrasjoner.

De bidrog sikkert i høi grad til å egge motstandsviljen og styrke samholdet blant ungdommen. Det går en klar, sammenhengende linje fra binders- og topplue-episodene i 1940/41 til student-aksjonen i 1943 og kampen mot arbeidsmobiliseringen i 1944, som endte med de største moralske seiere som norsk ungdom har vunnet.⁵¹

Som vi leser her, spredte det som startet som et ønske om å markere seg som anti-nazist til å bli en aksjon som representerte alle grader av nazifiendtlighet. Bindersens var en kontorgjenstand som mange hadde tilgang til og den kunne brukes til mye. Det kan vi se ved at flere valgte å lage smykker av bindersens.⁵²

Det er ingenting i Bøs anekdoter som tyder på at valget falt på bindersens på grunn av oppfattelsen om bindersens som norsk oppfinnelse. Snarere tvert imot. Bø skriver «Vi måtte gripe til ekstraordinære tegn og ofte tilsynelatende litt underlige gjerninger.»⁵³ På samme måte som en kam i jakkelomma betydde "vi greier oss" fordi man bruker en kam til å gre håret, fikk papirklemmen som ble funnet opp for å holde papir og lignende sammen, status som symbol på nettopp samhold.⁵⁴ Dette støttes av Bø som forteller at «et uskyldig kontorrekvisitt var plutselig blitt et politisk emblem [...]»⁵⁵. På den andre siden skriver Bø også om hvordan man først tok til norske emaljeflagg fordi «det var rimelig at vi grep til de norske favnene [...]»⁵⁶ Det norske emaljeflagget og den røde nisseluen⁵⁷ er tegn på at man tok i bruk merker som man forbandt med Norge. Likevel er det lite i *Forbuden frukt* som tyder på at valget av bindersens ble gjort på et sånt grunnlag. Muligens var bindersens et velegnet tegn fordi det var en praktisk liten ting som alle kunne få tak i. På grunn av den vesle størrelsen kan det ha vært lavere terskel for å bruke den.

Case 2: Bindersfrimerket

100 år etter Johan Vaaler fikk patent på sin binders, gir Norsk postvesen ut frimerkeserien «Norsk oppfinnsomhet.»⁵⁸ Det vi i dag kaller frimerket oppstod i Storbritannia, da man hadde ideen om å endre betalingssystemet for post. Man skulle nå forhåndsbetale og det var ikke

---

⁵⁰ Bø, *Forbuden frukt*. 63.

⁵¹ Bø. 65.

⁵² Bø. 63.

⁵³ Bø. 63.

⁵⁴ Rognstrand, «Derfor går forsvarsministeren med binders i jakkekragen».

⁵⁵ Bø, *Forbuden frukt*. 63.

⁵⁶ Bø. 63.

⁵⁷ Rognstrand, «Derfor går forsvarsministeren med binders i jakkekragen».

⁵⁸ «Bindersens - irriterende smart».

distansen, men vekten på det man sendte som skulle avgjøre prisen.⁵⁹ Norge tok i bruk de første poststemplene på tidlig 1840-tall, og det første frimerke 1855.⁶⁰ Frimerket har også fått et annet formål, de små motivene har blitt samleobjekter.⁶¹ Posten har en egen Frimerketjeneste, det er denne avdelingen som har ansvar for å produsere og markedsføre norske frimerker og magasinet *Frimerkeposten*. I tillegg selger de utenlandske frimerker, eldre norske frimerker, album og samleutstyr.⁶²

Norsk Filatelistforbund har på sine hjemmesider en liste over en rekke klubber for frimerkesamlere i Norge, de har også en del klubber som har tilsluttet seg Norsk Filatelistforbund uten at klubbens eneste formål er å samle frimerker.⁶³ Dette er bare de organiserte samlerne, det er fullt mulig å samle på frimerker uten å være organisert i en klubb. Frimerker kan derfor ha en stor rekkevidde. I Oslo i 2005 ble Kjell Germetens internasjonale frimerkeauksjon avholdt. Et av objektene auksjonert bort her, var en rull med bindersfrimerker fra 1999, på denne rullen hadde det skjedd en feil og motivet var blitt forskjøvet på noen av merkene. Til sammen ble det solgt frimerker, gamle brev og postkort for 7,8 millioner kroner.⁶⁴ Med andre ord kan de små motivene brukt for å avgjøre sendekostnad på en pakke eller et brev, ha stor verdi og nå ut til et bredt publikum.

Tilbake til frimerket gitt ut i 1999, det er rødt med bilde av en hvit binders med dobbel oval. Den doble ovalen viser altså til den binders vi bruker i dag, *Gem Limited* sin. Bak binders kan se at det står noen skrift og det ser ut som det skal fremstille starten på en patentsøknad, slik som Vaaler hadde sendt inn hundre år tidligere.⁶⁵ Frimerket ble utgitt i en serie ved navn «Norsk oppfinnsomhet.»⁶⁶

Postens Frimerketjeneste gir ikke bare ut frimerker, men har også et kundemagasin for å presentere dem, *Frimerkeposten*. I *Frimerkepostens* presentasjon av Bindersfrimerket skriver de både om Vaaler, men også om frimerkets rolle under krigen. De skriver blant annet dette:

---

⁵⁹ Bjørn Thingsaker, «frimerker», i *Store norske leksikon*, 8. januar 2021, <http://snl.no/frimerker>.

⁶⁰ «Å samle | Norsk Filatelistforbund», åpnet 28. april 2021, <https://filatelist.no/a-samle/>.

⁶¹ «Å samle | Norsk Filatelistforbund».

⁶² «Frimerker til samling», Posten.no, åpnet 8. mai 2021, <https://www.posten.no/frimerker-til-samling>.

⁶³ «Finn din klubb | Norsk Filatelistforbund», åpnet 8. mai 2021, <https://filatelist.no/finn-din-klubb/>.

⁶⁴ «Solgte frimerker for millioner», åpnet 8. mai 2021, <https://www.aftenposten.no/kultur/i/LIXzR/solgte-frimerker-for-millioner>.

⁶⁵ Se illustrasjon 1

⁶⁶ «Binders - irriterende smart».

Fordi ingen hadde fulgt opp Vaalers tyske patent og fordi rettighetene ikke gjaldt lenger, fikk ikke familien til bindersens far glede av suksessen. For den vesle innretningen ble snart produsert over hele verden – snakk om å plassere Norge på verdenskartet!⁶⁷

Posten begrunner valget av bindersen som motiv her. Deres oppfatning er at Vaaler med denne lille kontorrekvisita satte Norge på verdenskartet og var i deres øyne en av personene det var naturlig å hedre under frimerkeserien «Norsk oppfinnsomhet».

Selv om frimerkets originale funksjon var å forhåndsbetale porto og gjøre betalingssystemet enklere med like takster, har også de små motivene hatt sin egen funksjon.⁶⁸ De små bildene, som man kan kalle dem, skal fortelle noe om landet de kommer fra. De skal reflektere et lands historie, kultur, geografi og næringsliv.⁶⁹ Med utgangspunkt i dette er det ikke så rart at bindersen ble valgt som et motiv. Bindersens rolle under krigen sier noe om norsk krigshistorie og kunne vært et naturlig motiv under en sån markering. Fabrikker som O. Mustad og Søn A/S har produsert binders i Norge i mange år og bindersen kunne derfor vært et motiv i en serie om norsk næringsliv.⁷⁰ Feilen gjøres når man velger den dobbelt ovale bindersen som motiv for norsk oppfinnsomhet. På denne måten bekrefter posten en allerede eksisterende idé om bindersen som norsk oppfinnelse. Med tittelen på serien Bindersfrimerket ble gitt ut i og formålet med motivene om å fremme det landet frimerket kommer fra, får det lille motivet en legitimerende effekt, med større rekkevidde enn det man kanskje hadde sett for seg.

Frimerkeposten skriver litt om teknologien bak bindersen. De skriver «Johan Vaaler benyttet seg av det såkalte torsjonsprinsippet, det vil si en fjærende vridning av et legeme om lengdeaksen.»⁷¹ Dette er den eneste referansen til bindersens teknologi, videre fokuserer de på Johan Vaaler og motstandssymbolet bindersen.⁷² Dette skjer i samsvar med formålet til frimerkets motiv som er å si noe om landet de kommer fra. Med dette formålet er et søkelys på motstands symbolet og oppfinnelsen bindersen et forventet valg.

Frimerkeserien «Norsk oppfinnsomhet» kom ut i jubileumsåret til patentsøknaden til Vaaler, det hadde gått hundre år fra Vaalers patent til frimerket med dobbelovalbindersen kom ut. Som opplyst om i teoridelen har jubileer to funksjoner, en sosial og en legitimerende funksjon. Den sosiale funksjonen gir jubileet mulighet til å markere at man er en del av et forestilt felleskap. Den legitimerende delen bekrefter eksistensen av jubileet, og eksistensen

---

⁶⁷ «Bindersen - irriterende smart».

⁶⁸ Thingsaker, «frimerker».

⁶⁹ «Å samle | Norsk Filatelistforbund».

⁷⁰ «Bindersen - irriterende smart».

⁷¹ «Bindersen - irriterende smart».

⁷² «Bindersen - irriterende smart».

av dens tilhørende normer og verdier. Ved å gi ut et frimerke med bindersens på under hundre års jubileet til Vallers patentsøknad, har man gitt den sosiale og legitimerende funksjonen mulighet til å bekrefte en sosial praksis og en legitimitet til en væremåte, perspektiv eller historiekultur.⁷³ Noen har kunnet oppfatte utgivelsen av frimerket som en bekreftelse på den allerede eksisterende ideen om at bindersens er norsk, på grunn av utgivelsesåret. På den andre siden ville det kreve forkunnskaper om Johan Vaaler og når han tok patent for at jubileets funksjoner skulle virke på denne måten, da Posten gjør lite ut av jubileet når de presenterer frimerket i *Frimerkeposten*.⁷⁴

Case 3: Binderssteinen

I 1999 reiser Aurskog Historielag i samarbeid med Aurskog-Høland kommune og Lierfoss og Omegn Vel Binderssteinen. Aurskog Historielag ble gjenopprettet i 1981 og har i dag ca. 200 medlemmer.⁷⁵ Steinen ser ut til å være en granodioritt, svakt porfyrisk dypbergart og har innrissinger og en plakett.⁷⁶ På steinen står det:

Johan Vaaler. Født på Vaaler mellom 1866. Død i Oslo 1910. Utviklet papirklemmen/bindersen. Fikk patent på denne i Tyskland 12. november 1899. For å hedre en av bygdas oppfinnere er minnesteinen reist etter initiativ av Aurskog Historielag i samarbeid med Aurskog-Høland Kommune og Lierfoss og Omegn Vel. 23. oktober 1999. Kunstnerisk konsulent Arne Lindaas.⁷⁷

På den siden av steinen som er ut mot veien ser vi tre innrissinger. Til venstre på steinen ser man en binders, det er den bindersens Vaaler tok patent på. Den mangler den doble ovalen man finner på *Gem Limited*-bindersens. Så står det «tatt patent 1899» i kursiv, før vi ser Johan Vaaler også i kursiv.⁷⁸ Steinen ligger i Aurskog-Høland kommune, mellom Aurskog og Bjørkelangen.

Binderssteinen er et monument, og som nevnt tidligere reises ofte monumenter for å hedre viktige personer fra fortiden. Steinen er intet unntak og er reist for å hedre Johan Vaaler og har ingen referanser til krigshistorien. Johan Vaaler døde i Oslo i 1910, så andre verdenskrig var lenge etter hans levetid.⁷⁹ På plaketten gjøres det også tydelig at steinen er reist for å hedre en av bygdas oppfinnere, Aurskog Historielag har med andre ord valgt å hedre personen Vaaler og har i den designprosessen valgt å vise frem Vaalers papirklemme

---

⁷³ Bøe, *Bildene av fortiden: Historiedidaktikk og historiebevissthet*. 201.

⁷⁴ «Bindersens - irriterende smart».

⁷⁵ «Aurskog historielag», åpnet 7. mai 2021, <http://www.aur-prestegaard.no/index.php/stiftelsen/aurskog-historielag>.

⁷⁶ Anne Kathrine Svendby, Samtale med forsker fra Norges Geologiske Undersøkelse, 6. mai 2021.

⁷⁷ Se illustrasjon 2

⁷⁸ Se illustrasjon 3, 4 og 5

⁷⁹ Se illustrasjon 2

for å gi publikum en forståelse av hvem man hedrer og hvorfor. Med dette utgangspunktet er det begripelig at man har valgt å utelate bindersens rolle under krigen. Det er også få referanser til det teknologiske. Formålet til steinen virker å være å fremheve Vaaler og utenom at innrissingene illustrerer Vaalers binders, er det ingen grad av teknologisk forklaring eller formidling. I og med at Vaalers binders fungerte dårligere enn *Gem Limited* sin binders var dette kanskje et forståelig valg.⁸⁰ Ved å ta de valgene kunne man hedre en oppfinner fra Aurskog-Høland uten å flytte søkelyset for mye over på selve oppfinnelsen, som kanskje ikke var en like stor suksess.

Visitnorway.no er Innovasjon Norge sitt prosjekt, hvor målet er å fremme Norge som et attraktivt reisemål. Det er et oppdrag de har fått av Nærings- og fiskeridepartementet.⁸¹ Når man søker opp Aurskog på Visitnorway, får man opp flere forslag på ting man kan se og gjøre i området. Binderssteinen er ikke på denne lista.⁸² Det finns derimot en annen stein som hedrer en nordmann fra Aurskog-Høland, Engebret Soot. Soot er kjent for å ha bygget sluser og kanaler for transport av båter og tømmer. Han er kjent som Haldenkanalens far.⁸³ Det er derfor lite som tyder på at Binderssteinen er noen stor norsk turistattraksjon, men heller en minnestein for spesielt interesserte. I sesong 2 episode 4 av NRK serien *Norsk Attraksjon* får binderssteinen sine minutter i rampelyset da de første 6 minuttene av episoden handler om nettopp bindersens. Episoden setter søkelys på misforståelsen om at bindersens er norsk og slår fast at steinen er en norsk attraksjon fordi den har innrisset Vaaler sin binders på siden.⁸⁴

Arne Lindass, mannen som står bak utformingen av steinen og plaketten, har gjort det riktige da han innrisset en papirklemme uten dobbel oval.⁸⁵ Til tross for dette, er det ingen selvfølge at publikum opplever det slik. Som vi vet, er ikke materialitet et entydig begrep, men i antropologien så legges det vekt på at ens kultur og tidsalder påvirker hvordan en forstår ting i det fysiske rom. Bindersteinen vil derfor ikke oppleves likt for alle. Noen vil kanskje ikke registrere innrissingene i det hele tatt da disse peker ut mot bilveien, altså på motsatt side av plaketten og det du ser når man kommer gående. Andre vil kanskje se innrissingene, men likevel oppleve steinen som en bekreftelse på den forståelsen de allerede sitter med, at Johan Vaaler fant opp den bindersens som er i bruk i dag, nettopp fordi steinen blir forstått ut ifra publikums forutsetninger. Som beskrevet tidligere står det «Utviklet

---

⁸⁰ Strand, «Trur du bindersens er norsk?»

⁸¹ «Om visitnorway.no», åpnet 7. mai 2021, <https://www.visitnorway.no/info/om-visitnorway/>.

⁸² «Søk - Visit Norway», åpnet 7. mai 2021, <https://www.visitnorway.no/search/>.

⁸³ «Minnestøtte Engebret Soot», åpnet 7. mai 2021, <https://www.visitnorway.no/listings/minnest%c3%b8tte-engebret-soot/225157/>.

⁸⁴ 4. episode. 00.50 – 06.10.

⁸⁵ «Aurskog historielag».

papirklemmen/bindersen. Fikk patent på denne i Tyskland 12. november 1899.»⁸⁶ Det er altså ingen referanser til oppfatningen om at bindersen man bruker i dag er norsk. Aurskog-Historielag er dermed ikke gjort noen feil, men de har heller ikke gjort noe for å rette opp i den vanlige misforståelsen. *Norsk Attraksjon* derimot hadde nettopp som mål å oppklare misforståelsen. Da programleder Lina Eide ga seg med programmet, hadde serien i gjennomsnitt 1 049 000 seere.⁸⁷ Der Aurskog-Historielag ikke hadde hatt så stor rekkevidde, fikk plutselig steinen det da den ble omtalt i programmet. De turistene som eventuelt har sett programmet før de besøker steinen eller velger å besøke steinen fordi de har sett programmet, vil ha andre forutsetninger når de skal ta til seg budskapet. De vil ha blitt gjort oppmerksomme på forskjellene på *Gem Limited*-bindersen med dobbel oval og Johan Vaaler-bindersen med enkel oval som er innrisset i steinen.

Binderssteinen ble reist samme år som Bindersfrimerket kom ut, hundre år etter at Vaaler søkte om patent på sin papirklemme. Tidligere har man kunnet lese om jubileets funksjoner da et jubileum kan fungere som en måte å legitimere eksistensen av noe og oppfatningene rundt dette mennesket, dagen eller tingen. Da man 23. oktober 1999 valgte å reise denne steinen, kan det at man gjorde det i jubileumsåret ha hatt denne bekreftende funksjonen. Sannsynligheten for denne bekreftende effekten virker likevel mindre med steinen, fordi man med frimerket har bindersen med den doble ovalen, men steinen har «riktig» binders som motiv.

Case 4: Norsk Biografisk Leksikon

Norsk Biografisk leksikon er et biografisk oppslagsverk gitt ut i to utgaver. Første utgave ga Aschehoug ut mellom 1921 til 1983. Den andre utgaven kom mellom 1999 og 2005, og utgiver var Kunnskapsforlaget.⁸⁸ I andre utgave gitt ut av Kunnskapsforlaget, får Johan Vaaler æren av for å ha funnet opp bindersen.⁸⁹ Denne utgaven ble gitt ut i samarbeid med Kulturdepartementet og Fritt Ord som også har vært med å finansiere prosjektet.⁹⁰ I en anmeldelse fra 2005 kaller Erlend Hem den ferdige utgivelsen av *Norsk Biografisk Leksikon* en kulturbegivenhet.⁹¹ *Store Norsk Leksikon* beskriver *Norsk Biografisk Leksikon* som det

---

⁸⁶ Se illustrasjon 3

⁸⁷ Roy Hilmar Svendsen, «– Aldri mer ‘Norsk Attraksjon’», NRK, 25. februar 2012, https://www.nrk.no/vestland/_aldri-mer-_norsk-attraksjon_-1.8010154.

⁸⁸ «Om Norsk biografisk leksikon», Om Store norske leksikon, åpnet 10. mai 2021, https://meta.snl.no/Om_Norsk_biografisk_leksikon.

⁸⁹ Haveraaen, «VAALER, Johan». 411.

⁹⁰ «Om Norsk biografisk leksikon».

⁹¹ Erlend Hem, «Norsk biografisk leksikon – storverk med lyter», *Tidsskrift for Den norske legeförening*, 15. desember 2005, <https://tidsskriftet.no/2005/12/anmeldelser/norsk-biografisk-leksikon-storverk-med-lyter>.

viktigste biografiske oppslagsverket Norge har.⁹² Det vil si at *Norsk Biografisk Leksikon* er et høyt verdsett verk og en viktig del av norsk oppslagsverk. Til tross for dette kan man se at i den digitale tidsalder, tar digitale oppslagsverk som for eksempel Store Norske Leksikon over og publikummet til fysiske oppslagsverk, om de ikke minker, så blir de ikke nødvendigvis noe større.

Et leksikon er et oppslagsverk med alfabetiske eller søkbare artikler om et bestemt fagområde eller mer allmenne kunnskapsområder.⁹³ Det er Sverre Haveraaen som har skrevet artikkelen om Johan Vaaler i bind 9 av *Norsk Biografisk Leksikon*. Han begynner teksten med å introdusere Vaaler og Vaalers familie. Videre introduserer han det han mener er Vaalers oppfinnelse, bindersens.

Blant norske oppfinnelser som har vunnet internasjonal anerkjennelse, står én i særstilling - bindersens. Den uanselige metalltråden, som i generasjoner har vært uunnværlig på kontoret, er av norsk opprinnelse, og oppfinnerens navn er Johan Vaaler.⁹⁴

Vaaler hadde flere oppfinnelser som var klare til patentering, men det var bare patentsøknaden på papirklemmen han leverte inn.⁹⁵ Teksten om Vaaler er en biografisk tekst og har naturlig nok derfor søkelyset på personen Vaaler. Bindersens blir relevant da det er denne som har gjort Johan Vaaler til et kjent navn.

I artikkelen kommenterer Haveraaen på at det fantes mange metoder som var tatt i bruk for å holde papir sammen før Vaaler tok patent, han forteller også at det var tatt ut flere patenter på lignende oppfinnelser før Vaaler.⁹⁶ Dette tilsier at man var klar over den kompliserte historien til bindersens, og kan tyde på at man visste mer om forskjellene på den bindersens som var i bruk og den Vaaler tok patent på enn det man viste når man først skrev at bindersens var en norsk oppfinnelse og oppfinneren var Vaaler. Det refereres også til *Gem Limited*-bindersens eller *Gem clip* som er navnet Haveraaen bruker. Han skriver at en britisk produsent hadde tatt i bruk en forbedret versjon, med løkke i løkke. Denne versjonen var enklere å bruke og hadde fått lang større utbredelse.⁹⁷ Igjen så viser man en forståelse over bindersens historie, selv om man likevel velger å tilegne Vaaler æren.

Haveraaen har lite fokus på bindersens som symbol, men flytter heller søkelyset på bindersens opprinnelige funksjon, å holde papir sammen. Han forklarer hvordan Vaalers

---

⁹² «Om Norsk biografisk leksikon».

⁹³ «leksikon - Det Norske Akademis ordbok», åpnet 10. mai 2021, <https://naob.no/ordbok/leksikon>.

⁹⁴ Haveraaen, «VAALER, Johan». 411.

⁹⁵ Haveraaen. 411.

⁹⁶ Haveraaen. 411.

⁹⁷ Haveraaen. 411.

binders gjorde dette og problemene ved tidligere metoder.⁹⁸ Denne vinklingen kan oppfattes naturlig da formålet med et biografisk leksikon er å fortelle om personer og ikke nødvendigvis oppfinnelsen. Haveraaen nevner likevel på slutten at bindersen ble tatt i bruk som motstandssymbol under andre verdenskrig. «Binders i jakkeslaget eller som halskjede betydde «vi holder sammen» og var rettet mot NS og de tyske okkupantene.»⁹⁹ Han anerkjenner dermed tilknytningen bindersen har til krigen, selv om denne tilknytningen ikke er direkte knyttet til Vaaler. For som nevnt tidligere er det lite som tyder på at valget falt på bindersen på grunn av Vaaler, men heller at det var en enkel og lett tilgjengelig kontorrekvisita som hadde som funksjon å holde papir sammen – og kunne derfor bety samhold.

Sammenfatning

De fire casene jeg nå har tatt for meg har alle på en måte formidlet informasjon om bindersen, videre skal jeg sette søkelys på likhetene og forskjellene ved casene og hva de formidler, og til hvilket formål. Som en påminnelse så er det noen spørsmål som har vært ledene gjennom analysen og vil fortsette å være det. Hvem er aktøren og hvem er publikum? Hva slags medium er det? Til hvilket formål har det blitt brukt? Hvordan? Disse spørsmålene vil være ledene også gjennom denne delen av analysen.

Case 1 *Forbuden frukt* og Case 4 *Norsk Biografisk leksikon* er like i den forstand at de er begge bøker, det er likevel noen vesentlige forskjeller. *Forbuden frukt* er en anekdotesamling skrevet av en forfatter. *Norsk Biografisk Leksikon* derimot er et leksikon med flere forfattere og redaktører. Det er Finn Bø som har skrevet *Forbuden frukt*, mens Sverre Haveraaen står bak artikkelen i *Norsk Biografisk Leksikon*, redaktør er Johan Gunnar Arntzen.¹⁰⁰ Det er også en betydningsfull forskjell i innhold, men det blir aktuelt senere i analysen. Neste case, Bindersfrimerket er det en helt annen aktør som står bak, Posten. Posten har ansvar for å produsere og utgi norske frimerker og i 1999 ga de ut et frimerke med bindersen som motiv. Posten Norge AS er et statlig heleid aksjeselskap og ansvaret for forvaltning av selskapet tilhører Nærings- og fiskeridepartementet.¹⁰¹ Her kan man trekke linjer til *Norsk Biografisk leksikon* som er delvis finansiert av Kunnskapsdepartementet, stiftelsen Fritt Ord var også med å finansiere *Norsk Biografisk Leksikon*. Den siste casen, Binderssteinen, ble også delvis finansiert med offentlige midler da Aurskog-Høland kommune

---

⁹⁸ Haveraaen. 411.

⁹⁹ Haveraaen. 411.

¹⁰⁰ Jon Gunnar Arntzen, red., *Norsk biografisk leksikon. 9: Sundt - Wikborg*, 2. utg. (Oslo: Kunnskapsforl, 2005).

¹⁰¹ «Selskapsform og styring», Postennorge.no, åpnet 12. mai 2021, <https://www.postennorge.no/om-oss/fakta-om-konsernet/selskapsform-og-styring>.

var blant de som støttet Aurskog Historielag i reisingen av steinen. Interesseorganisasjonen Lierfoss og Omegn Vel var også med å finansiere monumentet.

Det er vanskelig å anslå hvor mange samlere som samler på norske frimerker, men den store mengden klubber under Norsk Filatelistforbund og interessen på auksjoner tyder på at et Frimerke kan nå ut til mange, og dette er bare de som aktivt samler. Man har også et publikum som sender eller mottar post. Bindersfrimerke kan derfor ha hatt et ganske stort publikum, selv om det er vanskelig å anslå hvor mange. Et annet case hvor man potensielt har nådd et stort publikum er Binderssteinen. Reist av det lokale historielaget var det lite nasjonal markedsføring av monumentet før steinen fikk sin tid i rampelyset da den dukket opp i sesong 2 av NRK suksessen *Norsk Attraksjon*. Serien som tar deg med til turistattraksjonene du ikke finner i guideboka.¹⁰² Om flere oppsøkte monumentet etter å ha sett serien, er vanskelig å si, men seerne ble likevel kjent med steinen og dens historie gjennom TV-skjermen. Finn Bø skrev sin anekdotesamling for å bevare de små historiene hvor mannen i gata viste motstand mot okkupasjonsmakten, og hans tenkte publikum var de som hadde opplevd krigen som han. Likevel kommenter han selv at boken kan være av interesse for flere, sånn at de som kom etter han, kunne lære. Et leksikon har potensiale til å nå ut til mange, men et leksikon er et oppslagsverk og som ordet antyder er ikke det verk man som regel leser perm til perm. Det er vanskelig å anslå hvor mange som eventuelt har slått opp og lest om Johan Vaaler i *Norsk Biografisk Leksikon*. Alt i alt så er det vanskelig å konkludere hvor stor rekkevidden de forskjellige casene hadde, men de har alle hatt mulighet til å nå mange og sammen kan de ha nådd et bredt og variert publikum.

Formålet til Bindersfrimerket skiller seg litt ut fra de andre casene, for frimerkets formål er delt. På den ene siden har du den fysiske funksjonen til frimerket som en metode for å forhåndsbetale for porto, på den andre har du motivene som forteller noe om landet de kommer fra sin kultur, historie og næringsliv. Monumentet Binderssteinen har også et todelt formål, monumenter settes opp for å hedre Johan Vaaler og for å informere publikum om han. *Norsk Biografisk Leksikon* virker å ha samme formål, leksikonet informerer om nordmenn som har utmerket seg, det var en omfattende utvelgelsesprosess og det kan med det bli sett på som en stor ære å bli valgt.¹⁰³ Finn Bø gjør det klart at hans formål er å minnes motstanden gjort av vanlige mennesker, ved å samle dem i anekdoter får han også vist frem hva man gjorde for å holde motet oppe under de dystre årene med okkupasjon. Hans hensikt er også å informere, samtidig som han ønsker å underholde sitt publikum.

---

¹⁰² 1. episode.

¹⁰³ Hem, «Norsk biografisk leksikon – storverk med lyter».

Den første casen, *Forbuden frukt* av Finn Bø forholder seg helt særegent til krigshistorien. Bø startet på boka under andre verdenskrig og anekdotene er små fortellinger samlet og skrevet ned under krigen. Bøs søkelys er ikke på bindersens selv, men den omtales i boka på grunn av dens rolle under krigen. Der Bindersteinen ikke har noen referanser til andre verdenskrig, er krigen hele tema i *Forbuden frukt*. *Norsk Biografisk Leksikon* anerkjenner motstandskampen bindersens ble brukt i, men Haveraaen sin oppgave har vært å skrive en artikkel om oppfinneren Johan Vaaler. Bindersfrimerket og det tilhørende magasinet *Frimerkeposten* omtaler bindersens krigshistorie. For Posten ville det kanskje ha vært utfordrende å komme utenom motstandskampen da motivet på et frimerkets formål er å si noe om landet det kommer fra. Serien frimerket kom ut i, het «Norsk oppfinnsomhet» og skulle hedre kjente norske oppfinnelser, likevel er det vanskelig å komme utenom bindersens oppdrag under krigen når man snakker om den lille papirklemmen. Det blir enklere for Aurskog Historielag og Sverre Haveraaen som hadde i oppdrag å hedre mannen bak oppfinnelsen av en papirklemme, selv om det ikke er den som er i bruk i dag, Johan Vaaler.

Alle casene er knyttet til Norge, tre av casene er finansiert eller delvis finansiert av det offentlige, de er produsert eller skrevet av nordmenn og de forteller noe om Norge. Hvis nok mennesker ser bindersens som norsk oppfinnelse, kan denne bidra til Norges nasjonalfølelse. I teoridelen kunne man lese om Benedict Anderson som definerte nasjon som et forestilt felleskap fordi medlemmene av nasjonen ville kjenne på en fellesskapsfølelse til tross for at livene deres vil være veldig ulike og de fleste aldri vil møtes. Ideen om at en mann fra «lille Norge» hadde funnet opp det lille kontorredskapet som ble så essensielt for mange, ville kunne bidra til dette forestilte felleskapet. Under nasjonsbyggingen på 1800-tallet var målet å finne det særegne norske, man hadde et behov for å skille seg ut.¹⁰⁴ Selv om ideen om en norsk binders ikke skjedde på 1800-tallet, men heller på 1920-tallet, kan den ha hatt samme effekt. Ved å ha en oppfinnelse brukt verden over med norsk opprinnelse, hadde det kunne vært en arena hvor Norge kunne hevde seg. På denne måten kunne bindersens som en egen norsk oppfinnelse, bidratt til å fremme nasjonalfølelsen.

Konklusjon

I denne teksten har jeg belyst hvordan man har brukt bindersens og til hvilke formål. Jeg har sett på fire caser og deres aktører, publikum, formål, funksjon og hvordan de forholder seg til norsk motstandskamp, det teknologiske og det norske. I innledningen stilte jeg noen spørsmål

---

¹⁰⁴ Sørensen, *Jakten på det norske*. 93.

og disse skal jeg nå svare på; Har man hatt et så sterkt ønske om sterke norske oppfinnelser, at man har latt seg blende? Har bindersens rolle i den sivile motstandskampen «fredet» bindersens og gjort det vanskeligere å rette opp misforståelsen rundt bindersens opphav?

Har man hatt et så sterkt ønske om en sterke norske oppfinnelser at man har latt seg blende? Det er lett å tenke at ønsket om å finne det særegne norske, er bakgrunnen for misforståelsen om bindersens opphav, og at dette har muligens forsterket den. Likevel fremstår det som nettopp en stor misforståelse. Der man i dag lever i en digitalisert verden og informasjon bare er et tastetrykk unna, var det vanskeligere på 1920-tallet. Derfor kan det være mulig å forstå at da tegningene til Vaaler dukket opp i et tysk patentarkiv, var det lett å anta at det var han som sto bak den lille kontorrekvisitten. Det er ikke for å «frikjenne» nasjonsbyggingen helt da det er vanskelig å komme utenom hvordan fysiske ting kan være med å bidra til ideen om en norsk kultur og dermed bidra til forståelsen av en norsk nasjon. Det er muligens lett å forstå hvordan misforståelsen oppstod, samtidig som man kan se hvordan nasjonsbygging kan ha spredt misforståelsen. Ved å sette opp monument for å hedre Johan Vaaler eller gi han plass i *Norsk Biografisk Leksikon*, har man formidlet en historie om en norsk oppfinner, samtidig kan disse ha en legitimerende effekt fordi man gir plass til en allerede eksisterende tanke om bindersens som en norsk oppfinnelse.

Har bindersens rolle i den sivile motstandskampen «fredet» bindersens og gjort det vanskeligere å rette opp misforståelsen rundt bindersens opphav? Da sykepleiere og andre ansatte på et sykehus i Kristiansund tok i bruk bindersens for å protestere mot nedleggelse av deler av sykehuset, fikk de kritikk. Aksjonen ble kalt usmakelig og de fikk beskjed at man ikke kunne misbruke bindersens på den måten. Bakgrunnen for kritikken var nettopp at bindersens hadde blitt brukt for å vise samhold under krigen og hadde dermed en helt spesiell betydning som ikke hørte hjemme i en sykehuskamp. Det er likevel lite som tyder på at dette har gjort det vanskeligere å rette opp misforståelsen. Kritikken mot de ansatte i Kristiansund kom da bindersens ble brukt i en protest. Det er ingenting som tyder på at Aurskog-Høland historielag fikk kritikk da de satte opp Binderssteinen i 1999, selv om innrissingene på steinen ikke viser til den bindersens som ble brukt under krigen og er i bruk i dag. Det virker ikke som TV-programmet *Norsk attraksjon* fikk mye kritikk da de viste frem nettopp Binderssteinen og forklarte misforståelsen rundt bindersens opphav.

Bindersens var et mostandssymbol og har gjennom dette blitt foreviget i norsk historie. Man kan se bindersens rolle i krigshistorien helt uavhengig av ideen om bindersens som en norsk oppfinnelse. At bindersens betydde samhold under krigen er et faktum, likevel viser for eksempel casen om Bindersfrimerket hvordan krigshistorien kan bygge opp under en allerede

eksisterende tanke om en norsk binders. Hvis man allerede tror at bindersen som brukes i dag ble oppfunnet av Johan Vaaler, er det lett å anta at dette var en grunn til at den ble valgt til motstandskampen, til tross for at det ikke finnes noen indikasjon på dette i noen av anekdotene til Finn Bø. For at krigshistorien skal ha denne forsterkende effekten, må man allerede tro at bindersen var en norsk oppfinnelse. Når man skal designe smykker for å hedre demokratiet, så er det ikke så unaturlig å velge bindersen, ei heller er det unaturlig at bindersen ble motiv på et frimerke da formålet med de små bildene er å si noe om nasjonen de kommer fra.¹⁰⁵ Feilen oppstår når frimerket blir gitt ut under serien «norsk oppfinnsomhet» og man velger å trekke inn Johan Vaaler. Selv om Vaaler var en norsk oppfinner fra Aurskog, var han ikke oppfinneren bak den lille papirklemmen vi i dag kaller bindersen.

---

¹⁰⁵ «Ingridsløyfen», Ingridsløyfen, åpnet 15. mai 2021, <https://www.ingridsløyfen.no>.

Litteraturliste

Primærkilder

Bø, Finn. *Forbuden frukt. Norbok*. Oslo: Aschehoug, 1945. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013010906000.

Haveraaen, Sverre. «VAALER, Johan». I *Norsk biografisk leksikon. 9: Sundt - Wikborg*, redigert av Jon Gunnar Arntzen, 2. utg. Oslo: Kunnskapsforl, 2005.

«Norske oppfinnelser: Bindersen - irriterende smart». *Frimerkeposten*, 1999.

Sekundærkilder

1. episode. Åpnet 2. mai 2021. <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/1/episode/1>.

4. episode. Åpnet 2. mai 2021. <https://tv.nrk.no/serie/norsk-attraksjon/sesong/2/episode/4/avspiller>.

Anderson, Benedict. *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oversatt av Espen Andersen. *Norbok*. Oslo: Spartacus, 1996.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2017070507194.

Arntzen, Jon Gunnar, red. *Norsk biografisk leksikon. 9: Sundt - Wikborg*. 2. utg. Oslo: Kunnskapsforl, 2005.

«Aurskog historielag». Åpnet 7. mai 2021. <http://www.aurskog-historigard.no/index.php/stiftelsen/aurskog-historigard>.

Bille, Mikkel, og Tim Flohr Sørensen. *Materialitet: - en indføring i design, identitet og kultur*. Frederiksberg, DENMARK: Samfundslitteratur, 2012.

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uisbib/detail.action?docID=4546556>.

Bøe, Jan Bjarne. *Bildene av fortiden: Historiedidaktikk og historiebevissthet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2002.

«Chat Noirs historie». Åpnet 6. mai 2021. <https://chatnoir.no/om-oss/>.

«Del av utstilling». Åpnet 20. april 2021. <https://digitaltmuseum.no/021025909118/del-av-utstilling>.

Englund, Peter. *Stillhetens historie og andre essays*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004.

«Finn Bø». I *Store norske leksikon*, 11. september 2019. http://snl.no/Finn_B%C3%B8.

«Finn din klubb | Norsk Filatelistforbund». Åpnet 8. mai 2021. <https://filatelist.no/finn-din-klubb/>.

Fjeld, Bjørn. «'.....Pst.... har du hørt om jøssingen som' : vitser i Norge 1940-1945 : funksjon og kontekst», 2012. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/34481>.

- Forsvarsdepartementet. «75 år med frihet». Taleartikkel. Regjeringen.no. regjeringen.no, 8. mai 2020. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/75-ar-med-frihet/id2701503/>.
- Posten.no. «Frimerker til samling». Åpnet 8. mai 2021. <https://www.posten.no/frimerker-til-samling>.
- Hem, Erlend. «Norsk biografisk leksikon – storverk med lyter». *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 15. desember 2005. <https://tidsskriftet.no/2005/12/anmeldelser/norsk-biografisk-leksikon-storverk-med-lyter>.
- «Hirden». I *Store norske leksikon*, 4. april 2018. <http://snl.no/Hirden>.
- Ingridsløyfen. «Ingridsløyfen». Åpnet 15. mai 2021. <https://www.ingridsløyfen.no>.
- «kultur - Det Norske Akademis ordbok». Åpnet 4. mai 2021. <https://naob.no/ordbok/kultur>.
- Kvande, Lise, og Nils Naastad. *Hva skal vi med historie? historiedidaktikk i teori og praksis*. Oslo: Universitetsforl., 2013.
- Larsen, Svend Erik Løken. «Finn Bø». I *Norsk biografisk leksikon*, 25. februar 2020. http://nbl.snl.no/Finn_B%C3%B8.
- «leksikon - Det Norske Akademis ordbok». Åpnet 10. mai 2021. <https://naob.no/ordbok/leksikon>.
- Masteravh, ling av Morten Aanestad. «2. verdenskrig på museum», u.å., 150. «Minnestøtte Engebret Soot». Åpnet 7. mai 2021. <https://www.visitnorway.no/listings/minnest%c3%b8tte-engebret-soot/225157/>.
- Ingridsløyfen. «Om Ingridsløyfen». Åpnet 15. mai 2021. <https://www.ingridsløyfen.no/om-ingridsløyfen>.
- Om Store norske leksikon. «Om Norsk biografisk leksikon». Åpnet 10. mai 2021. https://meta.snl.no/Om_Norsk_biografisk_leksikon.
- «Om visitnorway.no». Åpnet 7. mai 2021. <https://www.visitnorway.no/info/om-visitnorway/>.
- Rabben, Magne Brekke. «binders». I *Store norske leksikon*, 22. februar 2019. <http://snl.no/binders>.
- Ridderstrøm, Av Helge. «Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier», u.å., 9.
- Rognstrand, Andrea. «Derfor går forsvarsministeren med binders i jakkekragen», 3. mai 2020. <https://forsvaretsforum.no/2-verdenskrig-forsvarsministeren/derfor-gar-forsvarsministeren-med-binders-i-jakkekragen/122488>.
- Rødal, Aina. «- Binders er usmakelig». NRK, 16. april 2010. <https://www.nrk.no/mr/--binders-er-usmakelig-1.7084486>.
- Postennorge.no. «Selskapsform og styring». Åpnet 12. mai 2021. <https://www.postennorge.no/om-oss/fakta-om-konsernet/selskapsform-og-styring>.

«Solgte frimerker for millioner». Åpnet 8. mai 2021.

<https://www.aftenposten.no/kultur/i/LIXzR/solgte-frimerker-for-millioner>.

Strand, Rebecca. «Trur du bindersen er norsk?» NRK, 2. oktober 2009.

https://www.nrk.no/kultur/trur-du-bindersen-er-norsk_-1.6791319.

Svendby, Anne Kathrine. Samtale med forsker fra Norges Geologiske Undersøkelse, 6. mai 2021.

Svendsen, Roy Hilmar. «– Aldri mer ‘Norsk Attraksjon’». NRK, 25. februar 2012.

https://www.nrk.no/vestland/_aldri-mer-_norsk-attraksjon_-1.8010154.

«Søk - Visit Norway». Åpnet 7. mai 2021. <https://www.visitnorway.no/search/>.

Sørensen, Øystein, red. *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. KULT-serien 13. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.

Thingsaker, Bjørn. «frimerker». I *Store norske leksikon*, 8. januar 2021.

<http://snl.no/frimerker>.

«Å samle | Norsk Filatelistforbund». Åpnet 28. april 2021. <https://filatelist.no/a-samle/>.

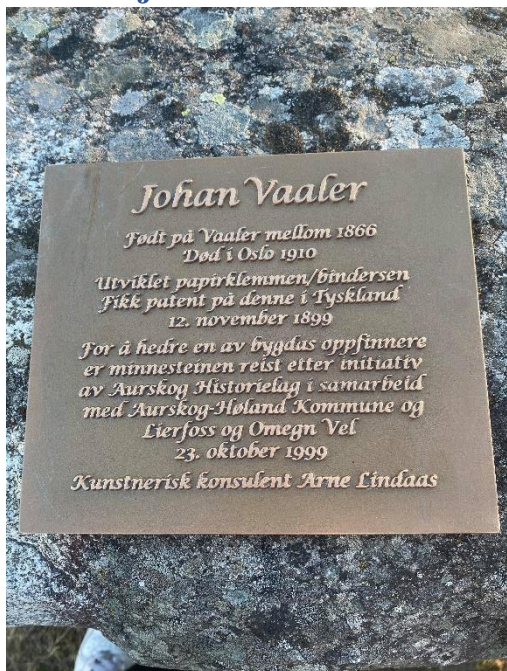
Illustrasjoner

Illustrasjon 1

Illustrasjon 2

Illustrasjon 3

Illustrasjon 4

Illustrasjon 5

